

ХОДЄЄВА Н. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
та процесу
(Навчально-науковий інститут
№ 5 Харківського національного
університету внутрішніх справ)

УДК 347.6(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.22>

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ЯК СІМЕЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

У даний час, саме умови війни, ставлять особливий виклик перед батьками і їх дітьми, внаслідок можливих травм отриманих внаслідок втрати родичів, зміни місця проживання або ж внаслідок безпосередньої небезпеки пов'язаної з воєнними діями. Тому роль саме дітей у країні в умовах війни, є досить вагомою через їхній потенціал необхідний для відновлення після війни, забезпечення майбутнього та підтримки національної ідентичності. Тому достеменно важливим є сумлінне виконання батьками своїх батьківських обов'язків з метою унеможливлення виникнення таких підстав, які можуть в подальшому призвести до невідкладних наслідків правового характеру, а саме до позбавлення батьківських прав за неналежне виконання своїх обов'язків щодо виховання дітей.

У статті розглядаються окремі аспекти позбавлення батьківських прав, як один із видів сімейно-правової відповідальності батьків за неналежне виконання своїх обов'язків щодо виховання дітей.

Проаналізовано як безпосередньо підстави відповідальності у сімейному праві, так і підстави позбавлення батьківських прав та наслідки які виникають у результаті застосування цієї крайньої міри відповідальності. Визначено певні підстави, за наявності яких, позбавлення батьківських прав неможливе. Аналізуючи проблематику виконання своїх батьківських прав неповнолітніми батьками у разі нездатності або ж відсутності батьків (баби, діда дитини) допомогу у здійсненні неповнолітніми батьками своїх батьківських права, а також виконання обов'язки потрібно покласти на осіб які їх замінюють (родичів; опікунів; піклувальників; патронатних вихователів; осіб в сім'ї якої дитина проживає; установи в якій перебуває на вихованні дитина).

Акцентовано увагу на тому, що відповідальність за неналежне виховання дітей покладається не тільки на їх батьків та осіб які їх замінюють, а і на керівників закладів освіти, якими виконуються обов'язки опіки над дитиною у випадках визначених законом, саме за здобуття дітьми повної загальної середньої освіти.

У статті аналізуються ключові аспекти які стосуються позбавлення батьківських прав осіб, які вчинили домашнє насильство, застосовуючи як судову практику так і норми чинного законодавства України.

Ключові слова: позбавлення батьківських прав, відповідальність, сімейні відносини, права батьків, обов'язки щодо виховання дітей, підстави позбавлення батьківських прав, домашнє насильство, види домашнього насильства, протиправна поведінка, вина, альтернативні процеси з вирішення спорів, індивідуальні корекційні програми.

Khodieieva N. V. Deprivation of parental rights as family liability

Currently, the conditions of war pose a special challenge to parents and their children, due to possible injuries received as a result of the loss of relatives, a change of place of residence, or due to direct danger associated with military actions. Therefore, the role of children in the country during the war is quite important because of their potential necessary for recovery after the war, securing the future and maintaining the national identity. Therefore, it is very important for parents to fulfill their parental duties conscientiously in order to prevent the emergence of such grounds that may later lead to immediate consequences of a legal nature, namely, to the deprivation of parental rights for improperly fulfilling their duties regarding the upbringing of children.

The article examines certain aspects of the deprivation of parental rights as one of the types of family liability of parents for improperly fulfilling their duties for upbringing of children.

Both the grounds of responsibility in family law and the grounds for deprivation of parental rights and the consequences arising from the application of this extreme measure of responsibility are analyzed. There are certain grounds, in the presence of which the deprivation of parental rights is impossible. Analyzing the issue of the accomplishment of parental rights by minor parents, in case of incapacity or absence of parents (grandmother, grandfather of the child), assistance in the accomplishment of parental rights by minor parents, as well as the fulfillment of duties, should be assigned to persons who replace them (relatives; guardians; custodians; foster parents; persons in whose family the child lives; the institution in which the child is educated).

Attention is focused on the fact that the liability for the improper upbringing of children rests not only on their parents and persons who replace them, but also on the heads of educational institutions that fulfill the duties of guardianship over the child in cases specified by law, precisely for the children's acquisition of a complete general secondary education. The article analyzes the key aspects related to the deprivation of parental rights of persons who have committed domestic violence, applying both judicial practice and the norms of the current legislation of Ukraine.

Key words: *deprivation of parental rights, liability, family relations, parents' rights, duties for upbringing of children, grounds for deprivation of parental rights, domestic violence, types of domestic violence, illegal behavior, guilt, alternative dispute resolution processes, individual correctional programs.*

Вступ. На даний час у зв'язку з повномасштабним вторгненням загострилися і питання як позбавлення батьківських прав так і в цілому відповідальності яка покладається безпосередньо на учасників сімейних правовідносин.

Конвенцією ООН про права дитини ратифікованою Україною, визнано пріоритетом в суспільстві саме інтереси дитини та надання дітям, які є соціально незахищеними верствами населення особливої турботи (дітям сиротам, дітям позбавлених батьківського піклування). Конвенцією також визначено, що саме дитина, позбавлена батьківського піклування як на постійній основі так і тимчасово, наділена правом на особливий захист та допомогу від держави [1].

Сімейним кодексом України, а саме ст.5 затверджена охорона сім'ї державою, як пріоритет сімейного виховання дитини, а також охорона державою кожної дитини сироти та дитини позбавленої батьківського піклування [2].

Отже дослідження особливостей позбавлення батьківських прав, як крайньої міри сімейно-правової відповідальності, є важливим кроком для забезпечення більш чіткого розуміння як механізму захисту прав дитини, так і її благополуччя. Це дозволить більш глибоко

вивчити як підстави за яких батьки можуть бути позбавлені батьківських прав, та надасть можливість визначити а також вивчити правову практику, яка існує на даний час та її ефективність, щодо забезпечення належного розвитку та виховання дітей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На питання щодо позбавлення батьківських прав звертали увагу в правовій літературі такі вчені як: Л. М. Баранова, Г. В. Борисов, О. В. Воронянський, М. В. Логвінова, Л. В. Красицька та інші науковці.

Постановка завдання. Метою статті, є дослідження окремих аспектів позбавлення батьківських прав, як одного із видів сімейно-правової відповідальності батьків за неналежне виконання своїх обов'язків щодо виховання дітей, аналіз підстав позбавлення батьківських прав та наслідків, які виникають у результаті застосування цієї крайньої міри відповідальності.

Результати дослідження. Відповідальність у сімейному праві проявляється і в позбавленні батьківських прав щодо дитини (санкція), та є остаточним заходом, у результаті чого наступають невідкладні наслідки правового характеру для дитини і тим паче для батьків. Позбавлення батьківських прав це певний вид санкції (відповідальність в сімейному праві), яка застосовується саме до тих суб'єктів, які є учасниками безпосередньо сімейних правовідносин (як до обох батьків так і одного із них), з можливістю бути позбавленим батьківських прав як щодо всіх дітей так і щодо певних, які не досягли вісімнадцяти років.

Сама відповідальність у сімейному праві побудована на підставах, які є загальними для юридичної відповідальності таких як: (протиправна поведінка; її негативний наслідок; причинно-наслідковий зв'язок, який виникає між протиправною поведінкою та викликаним нею негативним наслідком; та сама вина у формі умислу або необережності).

Існують різні точки зору, щодо віднесення такої санкції, як позбавлення батьківських прав до сімейно-правової відповідальності, або ж до юридичної відповідальності, яка охоплює всі форми відповідальності незалежно від галузі права.

Так В. Мироненко, обстоює самостійність сімейно-правової відповідальності, як окремого виду юридичної відповідальності, а також підкреслює, що саме теоретичне існування і практичне застосування заходів сімейно-правової відповідальності по відношенню до батьків за неналежне виконання своїх обов'язків із виховання дитини, виявляється у вигляді позбавлення батьків батьківських прав та відібрання дитини без позбавлення батьківських прав [3].

Як зазначив О. В. Воронянський та Г. В. Борисов, позбавлення батьківських прав, саме за притаманними йому правовими наслідками – один із складних та досить важливих видів сімейно-правових спорів. Інакше кажучи, це міра юридичної відповідальності щодо батьків, які не виконують своїх обов'язків із виховання дітей [4]. Підтримуючи першу точку зору, неможливо повністю погодитись з другою, адже позбавлення батьківських прав, це сімейно-правова відповідальність, яка являє собою специфічний вид юридичної відповідальності, особливістю якої є те, що вона виникає саме в рамках сімейних правовідносин, та обумовлена специфічними обов'язками, які стосуються гарантії прав дітей.

Відповідно до Сімейного кодексу України, а саме ст. 164, визначено підстави позбавлення батьківських прав щодо дитини, як батьків так і одного із них:

– ухилення батьками від своїх обов'язків щодо виховання дітей, та (або) забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти. Як складова ухилення батьками від своїх обов'язків щодо виховання дітей – відмова забрати дитину або з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважних причин та відсутність з боку батьків (одного із них) щодо неї піклування протягом шести місяців (переважно від дітей відмовляються одинокі матері, але бувають і такі випадки коли від дитини відмовляється і подружжя у зв'язку з скрутним матеріальним становищем, або ж мотивують свою відмову наявністю великої кількості дітей). Суд приймаючи рішення, визначає насамперед чи була відмова забрати дитину з пологового будинку висловлена саме з поважних причин, після чого встановлює факт не виявлення батьківського піклування щодо неї протягом шести місяців;

– зловживають покладеними на них батьківськими правами – жорстоко поведуться з дитиною: вчиняють домашнє насильство щодо дитини (видами якого є: фізичне насильство

(побої, тілесні ушкодження); сексуальне насильство (дії сексуального характеру по відношенню до дитини); психологічне насильство (словесні образи, погрози, залякування – завдається шкода саме психічному здоров'ю дитини); економічне насильство (позбавлення дитини житла, їжі, одягу чи інших коштів на які дитина має право і що може призвести до її смерті або чи призведе до порушення психічного чи фізичного здоров'я)), а також вчиняють щодо неї шкідливий вплив своєю аморальною або ж антигромадською поведінкою [5]. При цьому дії особи повинні бути навмисними – вона повинна розуміти наслідки протиправної поведінки щодо дитини;

– у тому разі якщо батьки хронічні алкоголіки або наркомани (мають потяг хворобливого характеру до вживання наркотичних речовин та (або) захворювання на алкоголізм внаслідок їх зловживання). Ця підстава часто застосовується з іншими підставами у сукупності;

– вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

– засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини (не тільки нанесення тяжких тілесних ушкоджень дитині, доведення її до самогубства а і скоєння щодо неї інших умисних діянь) [2].

Також можна визначити певні підстави, за наявності яких позбавлення батьківських прав неможливе: вчинення батьками (одним із них кримінального правопорушення з необережності (прикладом може слугувати випадкове заподіяна шкода здоров'ю дитини під час гри, при здійсненні домашньої роботи); невиконання внаслідок душевної хвороби або недоумства, чи тривалого відрядження; невиконання обов'язків щодо дитини одним із батьків внаслідок створення перешкод іншим з яким саме проживає дитина; неповнолітніх батьків у разі ухилення їх від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або здобуття нею освіти, які є хронічними алкоголіками або наркоманами, експлуатують дитину, примушують її до жебракування і бродяжництва [2].

Отже, щодо неповнолітніх батьків, то вони не будуть позбавлені батьківських прав з таких підстав що наведено вище (ч. 2 ст. 164 СКУ). Так дійсно, неповнолітнім батькам повинна надаватися допомога у здійсненні ними батьківських прав та виконанні обов'язків їх батьками (бабою, дідом дитини) і це є обов'язком саме баби (діда) відповідно до ч. 1 ст. 16 СКУ. У разі відсутності батьків (внаслідок смерті, визнання судом померлими або зниклими безвісти (зниклими безвісти за особливих обставин)), або у разі позбавлення їх батьківських прав, хто має надавати неповнолітнім батькам допомогу? Достеменно зрозуміло що необхідно покласти та законодавчо закріпити обов'язок в здійсненні неповнолітніми батьками своїх батьківських права, а також допомогу у виконанні ними обов'язків щодо дітей (дитини), на осіб які їх замінюють (родичі; опікуни; піклувальники; патронатні вихователі; особи в сім'ї якої дитина проживає; установи, в якій перебуває на вихованні дитина).

У разі позбавлення батьків (одного з них) батьківських прав наступають правові наслідки щодо осіб позбавлених батьківських прав відповідно до ст. 166 СКУ [2]:

– втрачає (втрачають) особисті немайнові права щодо дитини та звільняється (звільняється) від обов'язків щодо виховання дітей (дитини);

– перестають (перестає) бути законним представником дітей (дитини);

– втрачають (втрачає) права на пільги і державну допомогу, що надаються саме сім'ям з дітьми;

– не можуть (не може) бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником;

– не можуть (не може) одержати в майбутньому майнових прав, які пов'язані із батьківством, які вони (вона) могли (могла) б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання безпосередньо від дітей (дитини), у разі втрати годувальника право на пенсію та відшкодування шкоди та право на спадкування);

– втрачають (втрачає) інші права, засновані на спорідненості з дітьми (дитиною).

Але якщо батьки, або один із них позбавлені батьківських прав це не звільняє їх від утримання дітей або дитини, а така міра сімейно-правової відповідальності, як позбавлення батьківських прав, носить безстроковий характер, хоча є можливість закріплена законодавчо

поновлення батьківських прав за рішенням суду (до досягнення дитиною повноліття), з застосуванням судом перевірки щодо змін поведінки особи, яка була підставою для позбавлення батьківських прав (ст. 169 СКУ).

Щодо відповідальності батьків, відповідно до абз. 6, 7 ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства», у разі порушення прав та обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, її фізичний та духовний розвиток, а також на навчання та невиконання і ухилення від виконання батьківських обов'язків, відповідно до закону – батьки (один із батьків), або особи які їх замінюють, несуть відповідальність [6]. У випадку коли батьки або особи які їх замінюють відмовились від надання дитині необхідної медичної допомоги (у разі якщо це загрожує її життю), несуть відповідальність згідно з законом. А медичні працівники, у випадку коли стан здоров'я дитини критичний, та у разі потреби термінового медичного втручання, зобов'язані попереджати або батьків дитини чи у свою чергу осіб які їх замінюють, про відповідальність яку вони несуть у тому разі коли дитини буде залишена в небезпеці. Відповідно до ч. 2 ст. 25 Закону України «Про повну загальну середню освіту», визначено, що відповідальність у випадках визначених законом за здобуття дітьми повної загальної середньої освіти покладена на батьків учнів та керівників закладів освіти якими виконуються обов'язки опіки над дитиною [7].

Постановою Пленумом Верховного Суду України, а саме ч. 2 п. 16 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» [8] – «ухилення батьків від виконання своїх обов'язків» це відсутність з боку батьків (одного з батьків): піклування фізичним та духовним розвитком дитини, її навчанням, підготовкою до самостійного життя; не забезпечення батьками дитини необхідним харчуванням, медичним доглядом– що може негативно вплинути на фізичний розвиток дитини; спілкування з дитиною в тому обсязі який є необхідним для самоусвідомлення; надання дитині доступу до цінностей (культурних, духовних); сприяння засвоєння дитиною норм моралі які є загально визначеними; створення умов з метою отримання дитиною освіти». Саме ці фактори, як їх сукупність так і окремі з них визначають ухилення батьками від виховання дитини, але лише у тому випадку, коли батьки свідомо не виконували свої обов'язки щодо дитини (винна поведінка).

Отже позбавлення батьківських прав це сімейно-правова відповідальність батьків або одного з них у разі ухилення від своїх обов'язків щодо дитини та є наслідком саме протиправної поведінки та вини (у формі умислу-прямого або непрямого), а також виключною мірою при застосуванні якої виникають певні правові наслідки як для батьків так і для самої дитини.

Відповідно до Рішенні суду від 08.09.2020 року у справі № 577/2163/20, позивачка звернулася до суду з позовом про позбавлення батьківських прав свого колишнього чоловіка, свої вимоги мотивуючи тим, що під час перебування у шлюбі її чоловік будучи агресивно налаштованим щодо свого сина, наніс останньому удари. По даному факту було порушено кримінальне провадження за ст. 125 ч. 1 КК України, крім того він ухиляється від сплати аліментів, не приймає участі в вихованні дитини, не цікавиться її життям, взагалі не виконує батьківських обов'язків, не має наміру бачитись з дитиною, не цікавиться її станом [9]. Суд мотивуючи своє рішення зазначив, що позбавлення батьківських прав відноситься до крайньої міри відповідальності, а це означає, що застосовується ця міра судом тоді, коли всі інші засоби впливу виявилися безрезультатними. А також не доведено, що поведінка відповідача відносно дитини є свідомим нехтуванням ним своїми батьківськими обов'язками та наявність в його діях вини. Суд прийшов до висновку, що позбавлення батьківських прав відносно малолітньої дитини не забезпечуватиме інтересів самої дитини та у задоволенні позову було відмовлено, та попереджено відповідача про можливе позбавлення батьківських прав у разі продовження такої поведінки [9]. Отже незважаючи на наявність підстав позбавлення батьківських прав та такої підстави, як умисні тілесні ушкодження дитини (діяння фізичного насильства– різновид домашнього насильства), та мотивуючи позбавлення батьківських прав крайньою мірою, судом застосовується ця міра тоді, коли всі інші засоби впливу виявилися безрезультатними, у задоволенні позивних вимог було відмовлено.

Згідно з ст. 23 організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах «Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження» [10], визначено, що у разі якщо дитина перебуває в складних життєвих обставинах, органи опіки та піклування за ініціюванням міждисциплінарної команди, можуть приймати рішення щодо обов'язковості надання соціальних послуг, а саме проходження батьками що не виконують своїх батьківських обов'язків та які вчинили домашнє насильство або жорстоко поводитися з дітьми індивідуальних корекційних програм. А у відповідності до п. 10 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», визначено недопустимість обов'язкових альтернативних процесів з вирішення спорів, у тому числі посередництва, примирення, медіації, щодо всіх форм домашнього насильства [11]. Отже вважаємо за недоцільне застосування до осіб, які вчиняють або вчинили домашнє насильство в сім'ї, застосовувати будь які альтернативні процеси з вирішення спорів, та закріплені законодавчо обов'язкові соціальні послуги (індивідуальні корекційні програми), які застосовуються до батьків, які вчинили домашнє насильство або жорстоко поводитися з дітьми. Результати таких корекційних програм (соціальні послуги), не повинні бути враховані судами, як можливість застосування цих засобів впливу на особу, яка вчинила домашнє насильство, при вирішенні питання позбавлення батьківських прав, як таких, що ймовірно можуть змінити поведінку відповідача та уникнути крайньої міри відповідальності. Адже заподіяння дитині тілесних ушкоджень (різного ступеню), залишення її без засобів до життя, знущання над своєю дружиною та інші можливі прояви насильства, які можуть траплятися у сім'ї – це дії, які вчиняються усвідомлено, є протиправними, а особа яка їх вчинила, має бажання настання негативних наслідків, або ж ні, але допускає їх можливість.

Також ознакою, яка притаманна позбавленню батьківських прав як засобу сімейно-правової відповідальності, є судовий порядок, а право звернутися до суду з позовом надається (одному з батьків, піклувальнику дитини, органу опіки й піклування, навчальному або іншому дитячому закладу, прокурору, а також самій дитині, якщо вона досягла чотирнадцятирічного віку. У більшості випадків сімейні обов'язки, у тому числі і ті які покладені на батьків щодо їх дітей не виконуються саме з недбалості. Судами при розгляді справ щодо позбавлення батьківських прав, з метою винесення справедливого судового рішення, необхідно звертати увагу саме на наявність вини (на її форми). Також згідно з ч. 4 ст. 164 СК України «до уваги судом повинна братися інформація про здійснення соціального супроводу сім'ї (особи) у разі його здійснення» [2]. У тому випадку, якщо при розгляді справ про позбавлення батьківських прав судом буде виявлено як у діях батьків (одного з них) ознаки кримінального правопорушення, він має в письмовій формі повідомити про даний факт органи досудового розслідування з метою початку розслідування.

Позбавлення батьківських прав вважатиметься відповідальністю, якщо воно є наслідком саме протиправної поведінки та вини (у формі умислу-прямого або непрямого) батьків або одного із них. Позбавлення батьківських прав не припиняє біологічного зв'язку дитини з її батьками або одним із них, а також не розриває повністю правового зв'язку між батьками (одним із батьків) та дитиною.

Як зазначила М. Логвінова, з чією позицією можна достеменно погодитися, «батьки в будь-якому випадку залишаються нехай тільки біологічними, проте батьками. Про це свідчить насамперед надання батькам, позбавленим батьківських прав, можливості їх поновлення в майбутньому, а також надання права на звернення до суду із заявою про надання їм права на побачення з дитиною» [12, с. 285–286].

Але не зважаючи на закріпленні у чинному законодавстві України підстав позбавлення батьківських прав, а також тих підстав які усувають цю можливість, чіткого (універсального) визначення коли можливо позбавити батьківських прав, а коли ні не існує. Судом вирішується це питання окремо по кожному зверненню, оцінюються докази та вирішується питання щодо наявності підстав для позбавлення батьківських прав.

Наприклад, для того щоб позбавити батьківських прав батьків, які не сплачують аліменти лише цього одного факту недостатньо [13], якщо він (вона) спілкується з дитиною,

виявляє інтерес безпосередньо до її життя (піклується про її здоров'я, фізичний, духовний а також моральний розвиток дитини; забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти, готувати дитину до її самостійного життя). У свою чергу можливо позбавити батьківських прав, якщо батьки (один із них) сплачують (сплачує) аліменти, але не спілкуються (не спілкується) з дитиною, не цікавляться (не цікавиться) її життям, на цій підставі батьків або одного з них можливо позбавити батьківських прав у зв'язку з невиконанням ними (одним із них) батьківських обов'язків визначених ст. 50 СКУ [2]. Але у разі позбавлення батьківських прав матері, батька вони не будуть звільнені від обов'язків (сплати аліментів – до досягнення дитиною вісімнадцятирічного віку, а у разі її навчання до двадцяти трьох років; сплати додаткових витрат на неї; від відшкодування моральної та майнової шкоди завданої дитиною). Отже у разі задоволенні позову щодо позбавлення батьківських прав батьків (або одного з них), судом одночасно приймається рішення щодо стягнення аліментів на дітей (дитину), та вирішується питання щодо можливості їх подальшого проживання в одному житловому приміщенні. Суд задовольнить позов лише у тому випадку, якщо буде достатньо доказів, які підтверджують існування підстав для позбавлення батьківських прав визначених чинним законодавством України (якщо член подружжя є хронічним алкоголіком, то ця обставина повинна бути підтверджена висновком наданим лікувальним закладом; якщо член подружжя вчинив злочин проти життя і здоров'я дитини, то ця обставина повинна бути підтверджена Вироком суду). Також непотрібно нехтувати свідками, які зможуть підтвердити обставини, що будуть викладені у суді. Також у справах про позбавлення батьківських прав, необхідно залучити службу у справах дітей, якою буде складено висновок, щодо доцільності позбавлення батьківських прав, який буде важливим доказом при розгляді даної справи, але він має тільки рекомендаційний характер – саме тому він має бути достатньо обґрунтованим. Після набрання законної сили рішенням суду про позбавлення батьківських прав, рішення суду направляється до органу державного органу реєстрації актів цивільного стану за місцем реєстрації народження дитини ч. 6 ст. 164 СКУ [2].

Отже позбавлення батьківських прав за своїми наслідками є найбільш суворим, за допомогою якого, держава регулює як невиконання, так і неналежне виконання своїх обов'язків батьками щодо своїх дітей.

Висновки. Як підсумок вищевикладеного, можна зазначити, що позбавлення батьківських прав це сімейно-правова відповідальність, яка являє собою специфічний вид юридичної відповідальності, особливістю якої є те, що вона виникає саме в рамках сімейних правовідносин, та обумовлена специфічними обов'язками, які стосуються гарантії прав дітей. Застосування такої крайньої міри сімейно-правової відповідальності можливо по відношенню як до батьків так і одного із них, у разі ухилення ними (одним із батьків) від своїх обов'язків щодо дітей (дитини) та є наслідком саме протиправної поведінки та вини (у формі умислу-прямого або непрямого), а також виключною мірою при застосуванні якої виникають певні правові наслідки як для батьків так і для самої дитини, у відповідності до підстав, визначених чинним законодавством України, і тільки в судовому порядку до досягнення дитиною (дітьми) повноліття. Позбавлення батьківських прав носить безстроковий характер (з можливістю їх поновлення) та за своїми наслідками повністю не розриває правовий зв'язок між дітьми (дитиною) та батьками (одним із батьків), а тільки його змінює.

Визначено, що у разі відсутності батьків (внаслідок смерті, визнання судом померлими або зниклими безвісти (зниклими безвісти за особливих обставин)), або у разі позбавлення їх батьківських прав, допомогу у здійсненні неповнолітніми батьками своїх батьківських прав, а також допомогу у виконанні ними обов'язків щодо дітей (дитини), потрібно покласти на осіб які їх замінюють (родичі; опікуни; піклувальники; патронатні вихователі; особи в сім'ї якої дитина проживає; установи, в якій перебуває на вихованні дитина).

Акцентовано увагу на тому, що відповідальність за неналежне виховання дітей за здобуття дітьми повної загальної середньої освіти, покладається не тільки на їх батьків та осіб які їх замінюють, а і на керівників закладів освіти якими виконуються обов'язки опіки над дитиною (у випадках визначених законом).

Зроблено висновок про недоцільність застосування до осіб, які вчиняють або вчинили домашнє насильство в сім'ї, застосовувати будь які альтернативні процеси з вирішення спорів, та закріплені законодавчо обов'язкові соціальні послуги (індивідуальні корекційні програми), які застосовуються до батьків, які вчинили домашнє насильство або жорстоко поводитися з дітьми. Результати таких корекційних програм (соціальні послуги), не повинні бути враховані судами, як можливість застосування цих засобів впливу на особу, яка вчинила домашнє насильство, при вирішенні питання позбавлення батьківських прав, як таких, що ймовірно можуть змінити поведінку відповідача та уникнути крайньої міри відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Про права дитини : Конвенція ООН від 20 лис. 1989 р. № 995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 17.01.2025).
2. Сімейний кодекс України від : від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
3. Мироненко В. П. Відповідальність батьків за шкоду, заподіяну їхніми дітьми. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 1998. № 4. С. 23.
4. Воронянський О.В., Борисов Г.В. Основи правознавства: навч. посіб. Харків, 2005. 368 с.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
6. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. №2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
7. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січ. 2020р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 бер. 2007 р №3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
9. Рішення міськрайонного суду Сумської області від 08 вер. 2020 р. у справі № 577/2163/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91522235> (дата звернення: 17.01.2025).
10. Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження : затвердженого постановою К-ту Міністрів України від 1 чер. 2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-п#n117> (дата звернення: 17.01.2025).
11. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
12. Логвінова М.В. Правові наслідки позбавлення батьківських прав. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали X регіональної науково-практичної конференції 5-6 лют. 2004 р. Львів: Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. С.285-288.
13. Ухвала Колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 27 лис. 2017 р. у справі № 428/10911/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70882614> (дата звернення: 17.01.2025).

